

Л. Б. Іванова, канд. екон. наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
А. П. Хрей, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ГРОШОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ: ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВЕДЕННЯ КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Ключові слова: нормативна база, облік, готівкові кошти, ліміт каси, штрафні санкції.

Процеси глобалізації, більш ефективного виконання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом [10] супроводжуються змінами в економіці країни та окремих її сферах; тенденцією збільшення безготівкового обороту в Україні, що також характерно для європейських держав. Одночасно з цим у готівковому обороті відбуваються процеси лібералізації, до яких відноситься самостійне прийняття рішень на мікрорівні.

Ефективність діяльності сучасного підприємства завжди залежить від організації процесу обліку грошових коштів, який включає облік готівки, зокрема введення касових операцій. Після змін у нормативній базі Національного банку України і приведення у відповідність до неї Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, з'явилося чимало запитань стосовно змін у раніше встановлених нормах.

Постановка задачі: дослідити зміни в нормативній базі готівкових розрахунків, а саме ведення касових операцій у національній валюті в Україні.

Метою роботи є розгляд питань щодо розрахунку ліміту каси в контексті дослідження касових операцій та вибір методики його визначення.

Теоретико-методичним аспектам обліку грошових коштів, веденню касових операцій присвячені праці М. Білухи, Г. Кірейцева, Л. Нападовської, В. Сопка, Н. Грабової та інших вчених. Питання касової дисципліни, встановлення ліміту залишку каси розглянуті в працях: Ю. Мельника, А. Толстова, О. Щербакова, В. Копилова, А. Первухіна, В. Онищенко. Зміни в нормативній базі ведення касових операцій потребують їх подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. У межах виконання зобов'язань згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбулися зміни (Закон України № 2164-VIII) у Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» [4]. Угода має забезпечити відповідність норм національного законодавства України у сфері бухгалтерського обліку вимогам Директиви ЄС № 2013/34/ЄС. Поряд з розширенням принципів бухгалтерського обліку, запровадженням нової класифікації підприємств для цілей бухгалтерського обліку, таксономії фінансової звітності у 2019 році; розширенням сфери застосування МСФЗ [1], бухгалтерський облік супроводжується його лібералізацією. Так, згідно з Законом № 2164-VIII здійснено подальшу лібералізацію вимог до оформлення первинних документів; відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI від 13.01.2011 спрощено доступ до фінансової звітності підприємств [6] та ін. У напрямку виконання Директиви та з метою удосконалення та приведення у відповідність до вимог нормативно-правових актів України НБУ затвердив Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [7].

До 2018 року діяло Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні № 637 [8], а після оприлюднення, з 05.01.18 року діє Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні № 148 [7] та змін до нього [3]. Порівняння Положень ведення касових операцій, зокрема ліміту каси представлено у таблиці 1, розглянемо деякі з них. Згідно з пп. 16 п. 3 Положення № 148 *ліміт залишку готівки в касі (далі – ліміт каси)* – це граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в позаробочий час та забезпечити роботу на початок наступного робочого дня. Встановлення ліміту каси необхідно, щоб не допустити завищення готівкової оборотності касових операцій.

За вимогами попереднього Положення 637 важливим моментом для правильного розрахунку ліміту каси було визначення середньоденних надходжень, або середньоденних видач, які обчислювались з урахуванням періоду – за будь-які три місяці поспіль з останніх з дванадцяти.

За правилами Положення 148 методика розрахунку ліміту каси у певній мірі змінилася, так, наприклад, немає обмежень щодо періоду для визначення середньоденних надходжень,

тобто середньоденне надходження готівки або середньоденна її видача визначається за періодом, який самостійно встановлюється керівництвом підприємства.

Попередня форма розрахунку встановлення ліміту залишку готівки в касі (додаток 8 до Положення № 637) не передбачала участі виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів. Навпаки у Положенні № 148 відсутні вимоги стосовно того, які з видів надходжень чи видачі готівки не входять до розрахунку. Інакше кажучи, суми таких виплат (як заробітна плата, пенсії, стипендії та дивіденди) можуть бути складовими в розрахунку ліміту каси.

Крім того, «у розрахунку враховується строк здавання установою, підприємством, небанківською фінансовою установою готівкової виручки (готівки) для її зарахування на рахунки в банках» [7]. Норми Положення № 148 не містять роз'яснень як саме строк здавання готівки до банку впливає на ліміт каси, тому його визначення нині обчислюється в межах показника середньоденного надходження/видачі готівки (табл.).

Таблиця

*Методика встановлення ліміту каси згідно з нормами
Положень про ведення касових операцій*

Критерій	Положення № 637	Положення № 148
Період надходжень/видач готівки	середньоденні надходження готівки до каси або її середньоденної видачі з каси, за рішенням керівника підприємства або уповноваженої ним особи (п. 5.3 Положення № 637)	середньоденні надходження готівки /видачі до каси /з каси за рішенням керівника установи, підприємства, небанківської фінансової установи або уповноваженої ним особи (п. 50 Положення № 148)
Період для розрахунку ліміту каси	будь-які три місяці поспіль з останніх з дванадцяти, що передують терміну встановлення ліміту (п. 5.4 Положення № 637)	період встановлюється підприємством самостійно, виходячи з особливостей ведення господарської діяльності
Виплати, які виключаються з розрахунку каси.	не передбачено участі виплат, пов'язаних із оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів. (додаток 8 до Положення № 637)	не містить жодних вимог щодо складу надходжень чи видачі готівки
Ліміт каси, якщо середньоденний показник дорівнює: від нуля до десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян	ліміт каси в розмірі, що перевищує обчислений середньоденний показник, але не більше десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.(п. 5.4 Положення № 637)	не передбачає встановлення ліміту каси за середньоденним показником на основі сум неоподаткованих мінімумів доходів громадян
Штраф за понадлімітну готівку в касі	у двократному розмірі сум виявленої понадлімітної готівки за кожний день (п. 1 Указу № 436)	у двократному розмірі сум виявленої понадлімітної готівки за кожний день (п. 1 Указу № 436)

Методика розрахунку та визначений ліміт каси має бути затвердженим внутрішнім документом (наказом, розпорядженням). Розрахунок ліміту каси варто зробити додатком до цього документа. Для відокремлених підрозділів підприємства потрібно встановити окремі ліміти каси з відповідним внутрішнім документом [2; 11].

Висновки. Одним із напрямків розвитку бухгалтерського обліку в Україні є забезпечення відповідності нормам директиви ЄС № 2013/34/ЄС, що зумовлює його лібералізацію. Лібералізація ведення касових операцій полягає в зміщенні акцентів у бік від деталізації правил у Положенні про ведення касових операцій до повної відповідальності керівника у визначенні методики ліміту каси з урахуванням особливостей господарської діяльності підприємства. Підприємства повинні дотримуватися порядку встановлення ліміту каси, яке самостійно розроблене і затверджене внутрішнім документом. Відхилення від встановленої та затвердженої методики ліміту каси може тягнути за собою штрафні санкції відповідальних осіб.

Список використаних джерел: 1. Єфіменко Т. І., Ловінська Л. Г. Реформування бухгалтерського обліку в Україні в контексті співробітництва із організацією об'єднаних націй. *Фінанси України: науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал.* 2016. № 11. С. 11-32. 2. Онищенко В. Про порядок роботи додаткових кас на підприємстві. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7338-dodatkov-kasi-na-pdprimstv>. 3. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Національного банку України від 24.05.2018 № 54. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0054500-18>. 4. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень: Закон України від 05.10.2017

№ 2164-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-VIII>. **5.** Про деякі питання застосування фінансових санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT4341.html. **6.** Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. **7.** Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Національного банку України від 29.12.2017 № 148. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/normativno-pravova-akti-z-pitan-kpr/postanovi-pravlinnya-nbu/72960.html>. **8.** Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Національного банку України від 15.12.2004 року № 637. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05> (втратив чинність). **9.** Про розрахунок ліміту каси. URL: <https://dtk.com.ua/show/1cid02633.html>. **10.** Україна і ЄС у 2018 році: старий підхід більше не діятиме. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/україна-і-єс-у-2018-році-старий-підхід-більше-не-діятиме/a-41908955>. **11.** Шарова О. Розрахунок ліміту каси 2018. *Головбух*. URL: https://www.golovbukh.ua/article/7140-yak-teper-rahuvati-lmt-kasi#anc_5.

УДК 657

Л. М. Мекшун, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Ключові слова: облік діяльності, промислові підприємства, програми дослідження, роботи В. Є. Варзара.

Земська статистика кінця ХІХ – початку ХХ ст. вплинула на розвиток промислової статистики й особливо, промислових переписів. Першою спробою провести облік на промислових підприємствах стало дослідження, проведене в 1876 році в Чернігівській губерній земським статистиком Василем Єгоровичем Варзаром (1851–1940) [2]. Його програма збирання та групування даних була побудована переважно на основі програми, прийнятої в 1870 році з'їздом секретарів губернських статистичних комітетів. Але вона мала багато характерних доповнень, зокрема більше 20 питань, більшість з яких стосувалась становища робітників на підприємстві: про заробітну плату різних категорій персоналу; про кількість постійних і тимчасових робітників, жінок, дітей; про оплату натурою; про фабричні лавки і корчми; про тривалість робочого дня; нічну роботу і нещасні випадки на підприємствах. Усі ці дані В. Є. Варзар радив отримувати не від власника підприємства, а шляхом безпосереднього опитування робітників.

У його програму дослідження входили питання про форми та технічні умови виробництва. Її апробація відбулася тільки в пробному обстеженні промислових підприємств (переважно шкіряного промислу), тому що реакційне Чернігівське земство відмовилося виділити кошти на проведення досліджень. Тільки в 90-х роках ХІХ ст. В. Є. Варзар повернувся до статистико-економічного дослідження промисловості. Необхідність очолених ним промислових переписів 1900 і 1908 років була викликана тим, що інформація про стан підприємств збиралася поліцейськими і не могла бути об'єктивною.

Для проведення переписів В. Є. Варзар виділив три основних теоретичних питання: про одиницю спостереження в промисловості, про принципи класифікації виробництва і про ознаки, які повинні бути включені в програму переписів. На відміну від західноєвропейської, переважно німецької статистики, яка брала за одиницю обліку чисте виробництво, відокремлене від інших функцій підприємства, у промислових переписах 1900 і 1908 років В. Є. Варзар вперше прийняв за облікову одиницю підприємство, як єдине господарське ціле. Так, під час перепису 1900 року заповнювався один бланк на все підприємство загалом і три спеціалізованих бланки на обладнання, сировину і випущену продукцію. Програма включала показники загальної вартості продукції, обсягу випуску в натуральному і вартісному вираженні, кількості робітників та їх розподілу за віком і статтю, кількості й потужності двигунів, величини спожитого палива і сировини, складу та вартості обладнання вітчизняного та закордонного виробництва. Найбільшою перевагою промислових переписів 1900 і 1908 років стала продуманість програми і широке охоплення досліджуваних питань. Статистичні матеріали цих переписів дозволили побачити соціально-